

Valter Benjamin

CARSKA PANORAMA ILI PUTOVANJE KROZ NEMAČKU INFLACIJU

anarhija/ blok 45
PORODIČNA BIBLIOTEKA

Walter Benjamin
CARSKA PANORAMA
PUTOVANJE KROZ NEMAČKU INFLACIJU
1933.

Walter Benjamin, „Kaiserpanorama. Reise durch die deutsche Inflation“, *Einbahnstraße* (Jednosmerna ulica), Ernst Rowohlt Verlag, Berlin, 1928, str. 18–26.

Sa nemačkog preveli Ivana Maksić i Nikola Đoković (2016).

Prvi put objavljeno u odlomku, u časopisu *Mamac* (Novine za umetnost i društvena pitanja, Mladenovac), <http://mamac.in.rs/arhiva/broj-2-jun-2016/valter-benjamin-1892-1940-carska-panorama/>

Korekcije i priprema, u saradnji sa Ivanom i Nikolom: Aleksa Golijanin, anarhija/ blok 45, Beograd, 2017.

<http://anarhija-blok45.net>
aleksa.golijanin@gmail.com

ZAJEDNIČKA ARHIVA
<http://anarhisticka-biblioteka.net>

Einbahnstraße, 1928, S. 18–26.

Kaiser-Panorama

Passage eine Treppe. Geöff. 9 Morgs. bis 10 Abds. Eine Reise nur 20 Pl., Kind 10 Pl.

Preisgekrönte Optische Reisen.

Jede Woche andere Länder. Tausende Abonnenten.

In dieser Woche:

Zum ersten Male!

Zweite bequem billige Reise

**Bad am schönen
Homburg Rhein
Aschaffenburg.**

**Täglich 5, 6, 7 und 8 Uhr: Edison's Ideal
Kinematograph – Lebende Photographie u. Phonograph-Concert**

Plakat iz 1895.

Natpis sa stereoskopske fotografije sa korica bukleta:

„Ranđevu Grafovog cepelina s večnom pustinjom i više od 4000 godina starim piramidama iz Gize, u Egiptu.“ Keystone View Company, Meadville, Pennsylvania, c. 1931.

NAPOMENA

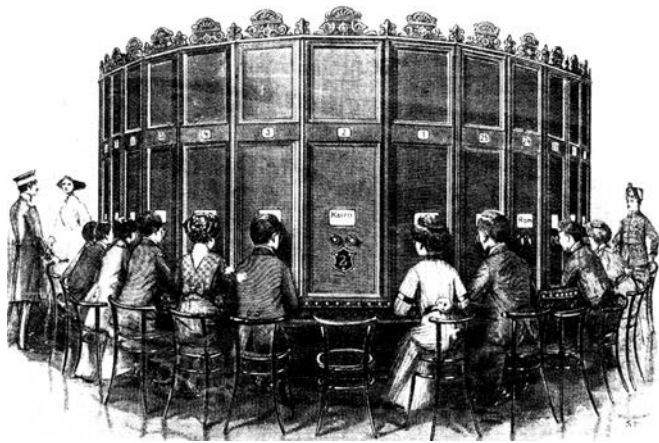
Središnji tekst iz Benjaminove zbirke „Jednosmerna ulica“ (*Einbahnstraße*, 1928), u novom prevodu Ivane Maksić i Nikole Đokovića (2016). Panorama Vajmarske Nemačke, u godinama hiperinflacije (1921–1924) i kratkotrajnog oporavka („Zlatne dvadesete“, 1925–1929), koju je Benjamin objavio u predvečerje nove krize, izazvane Velikom depresijom (1929, 1930–1933).

Naslov teksta aludira na „Carsku panoramu“, *Keiserpanorama*, uređaj koji je 1880. godine patentirao nemački fizičar i preduzetnik August Furman (August Fuhrmann, 1844–1925). Sastojao se iz velikog bubnja, sa unutrašnjim rotacionim mehanizmom, sličnim satnom, koji je prikazivao stereoskopske fotografije, urađene na staklu i često retuširane, s naglašenim efektom dubine (rane „3D“ slike i preteča filma). Publika je sedela oko bubnja, po nekoliko posetilaca u isto vreme, i posmatrala prizore kroz par stereoskopskih sočiva. Uređaj je bio veoma popularan u nemačkim zemljama (u Poljskoj je praktično ista aparatura patentirana pod nazivom „Fotoplastikon“, pored sličnih atrakcija konstruisanih u Francuskoj, SAD i drugim zemljama), sve do približno 1910, iako nije bio odmah potisnut pojavom filma.

Benjamin se u još nekoliko navrata bavio „Carskom panoramom“: u istoimenoj crtici iz *Berlinskog detinjstva* (*Berliner Kindheit um 1900*, 1932–1934, 1938, neobjavljeno za života) i beleškama iz *Pasaža* (*Das Passagen-Werk*, 1927–1940, naročito sveska Q, „Panorama“, i poglavlje „Dager i panoreme“, iz teksta *Pariz, prestonica XIX*

veka).¹ U tim tekstovima, Benjamin se osvrće na „Carsku panoramu“ i slične tehničke izume, kao takve – a kao takvi, bili su to znaci vremena, fantazmagorični aspekt robe, u novoj fazi njene ekspanzije – ili kao na deo svog odrastanja (*Berlinsko detinjstvo*). Ovde se, međutim, ne bavi samim uređajem već i sam razvija jednu panoramu, u četrnaest slika, ali kritičku, koja poziva na novu budnost (kod Benjamina, kao što znamo, otvorenu i za snove, kao bitan deo našeg iskustva), umesto da uljuljkuje u još jednu iluziju.

AG

Kaiserpanorama iz bečkog Praterkina, c. 1880.

Carska panorama ili Putovanje kroz nemačku inflaciju

I

U gomili fraza koje odaju mešavinu gluposti i kukavičluka, koje su sastavni deo načina života nemačke buržoazije, postoji jedan iskaz o katastrofi koja samo što nije nastupila posebno vredan pažnje – „ovako više ne može“. Bepomoćno hvatanje za ideje o bezbednosti i imovini, koje potiču iz prošlih decenija, sprečavaju prosečnog građanina da zapazi prilično značajne stabilnosti, posve novog tipa, na kojima počiva savremena situacija. Pošto mu je relativna stabilnost predratnih godina odgovarala, on nužno smatra svako stanje koje ga lišava imovine nestabilnim. Ali, stabilne situacije nikako nisu nužno prijatne, a još pre rata postojali su društveni slojevi za koje su stabilizovani odnosi značili samo stabilizovanu bedu. Propadanje nije ništa manje stabilno, niti manje iznenađujuće, od uspona. Samo računica koja priznaje propast kao jedinu datost sadašnjeg stanja, mogla bi da prevaziđe slabašnu zaprepaščenost nad onim što se svakodnevno ponavlja, a da fenomene propasti sagleda kao apsolutno stabilne, dok bi izbavljenje bilo nešto vanredno, što se graniči s čudesnim i neshvatljivim. Narodi srednje Evrope, u okvirima svojih nacionalnih zajednica, žive poput stanovnika nekog grada pod opsadom, čije zalihe hrane i baruta ponestaju i koji, po ljudskom rezonovanju, gotovo ne mogu očekivati spas. A u tom slučaju, pitanje predaje – i to bezuslovne – treba ozbiljno uzeti u obzir. No, nema i nevidljiva sila s kojom se srednja Evropa sukobila ne pregovara. Stoga, ne preostaje ništa drugo nego da se pogled, u neprekidnom iščekivanju poslednjeg juriša, usmeri ka nečemu vanrednom, koje u ovom trenutku jedino može doneti spas. Međutim, to nužno stanje snažne, prenapregnute

¹ Za tekst *Pariz, prestonica XIX veka*, videti stranicu anarhije/ blok 45 ili Anarhističku biblioteku, <http://anarhisticka-biblioteka.net/library/walter-benjamin-pariz-prestonica-xix-veka>. (Prim. AG)

pozornosti, koje ne ostavlja prostora za prigovore, moglo bi, budući da smo već u volšebnom kontaktu sa silama koje su nas zarobile, zbilja prizvati čudo. S druge strane, oni koji pretpostavljaju da se ovako više ne može, jednog će se dana suočiti s činjenicom da za patnju pojedinaca, kao i zajednica, postoji samo jedna granica preko koje se dalje više ne može: uništenje.

II

Jedan čudnovat paradoks: kada delaju, ljudi na umu imaju samo sitnosopstvenički interes, premda su, istovremeno, više nego ikad, u svom ponašanju određeni instinktima mase. I više nego ikad, instinkti mase su postali zbunjujući i životu tuđi. Dok mračni instinkt životinje – o čemu govore nebrojene anegdote – naslućuje, kako se opasnost primiče, izlaz koji se još uvek ne nazire, dotle ovo društvo, čiji svaki pojedinačni član brine samo o svom bednom blagostanju, propada sa životinjskom neosetljivošću, samo bez one neosetljive intuicije svojstvene životinjama, poput slepe mase, pred svakom, pa i najočiglednijom opasnošću, a raznolikost individualnih ciljeva beznačajna je pred identitetom determinantnih sila. Tako se iznova pokazuje da je privrženost društva uvreženom i već odavno izgubljenom životu, tako rigidna, da poništava upravo ljudsko korišćenje pameti i predviđanja, čak i u slučajevima kobne opasnosti. Na primeru ovog društva, slika gluposti je potpuna: tu su nesigurnost, čak perverzija vitalnih nagona, nemoć, pa i urušavanje intelekta. To je stanje cele nemačke buržoazije.

III

Sve intimne međuljudske veze postaju gotovo nepodnošljivo, prodorno jasne, i stoga teško održive. Budući da novac zloslutno stoji u središtu svih stvari od životnog značaja, a s druge strane je upravo to tačka u kojoj se gotovo sve veze kidaju, tako sve više, kako u prirodnom tako i u moralnom delokrugu, nestaju bezrezervno poverenje, spokoj i zdravlje.

IV

Nije se bez razloga ustalio izraz „gola“ beda. Ono što je najpogubnije u javnom izlaganju bede, prakse koja je počela po zakonu nužnosti i koja čini vidljivim tek hiljaditi deo skrivenih jada, nije sažaljenje niti podjednako užasna svest o vlastitom izuzeću koja se budi u posmatraču, već stid. Nemoguće je ostati u nekom nemačkom velegradu, u kom glad primorava one najbednije da žive od sitnine kojima prolaznici pokušavaju da prikriju prizor gole bede koji ih ranjava.

V

„Nije sramota biti siromašan“. Lepo zvuči. Ali, *oni* osramoćuju siromašnog. To čine, i još ga teše tom starom izrekom. To je jedna od onih izreka koja je nekad možda nešto i značila, ali se odavno otrcala. Ne razlikuje se mnogo od one brutalne, „ko ne radi, taj ne treba ni da jede“. Kada je postojao rad od kojeg je čovek mogao da se prehrani, postojalo je i siromaštvo koje nije bilo sramno, ukoliko bi zadesilo čoveka zbog nekog telesnog nedostatka ili kakve druge nesreće. Ali, današnje stanje obespravljenosti, u kojem se rađaju milioni ljudi, i u koje su stotine hiljada ljudi gurnute zbog osiromašenja, može biti samo sramno. Prljavština i beda rastu oko njih poput bedema sagrađenog nevidljivom rukom. I baš kao što čovek može mnogo toga da podnese u osami, ali opravdano oseća sram kada ga njegova žena, koja to isto trpi, gleda u takvom stanju, tako i pojedinac može da trpi mnogo toga kada je sam, sve dok to može da prikrije. Ali, niko ne bi nikada mogao da sklopi mir sa siromaštvom, ukoliko ono pada kao senka divovskih razmera na njegov narod i njegov dom. U tom slučaju, on mora biti na oprezu pred svakim poniženjem koje mu se priredi, i disciplinovati se tako da njegova patnja preraste u uzlaznu putanju pobune, a ne u put tuge koji vodi nizbrdo. Ali, za tako nešto nema nade sve dok se najcrnji, najužasniji udes sudbine, koji se svakodnevno, pa i svakog časa razmatra u štampi, prikazuje kroz sve moguće prividne uzroke i posledice, što nikome ne pomaže da razotkrije mračne sile koje su porobile njegov život.

Natpis sa stereoskopske fotografije: „Veličanstvena Brandenburška kapija, zapadni ulaz u čuveni bulevar Unter den Linden (Berlin), Nemačka.“ Underwood & Underwood, New York, c. 1903.

VI

Strancu koji je površno upoznat sa obrascima nemačkog života, i koji je makar na kratko proputovao zemlju, njeni stanovnici ne izgledaju ništa manje čudovišni od neke egzotične rase. Jedan duhoviti Francuz je rekao: „Nemac samo u retkim prilikama razume samog sebe. Ukoliko se to i desi, neće reći. Ukoliko to kaže, nećete ga razumeti.“¹ To nelagodno odstojanje povećalo se tokom rata, ali ne samo zbog stvarnih i navodnih zločina, koji se pripisuju Nemcima. Ono što u najvećoj meri Nemce groteskno potpuno izoluje u očima drugih Evropljana, ono što kod njih u suštini stvara stav da se radi o Hotentotima kad imaju posla sa Nemcima (kako je to već lepo rečeno), jeste nasilje koje je potpuno neshvatljivo za one spolja i potpu-

¹ Benjamin ne navodi izvor. Kao što pretpostavljaju urednici kritičkog izdanja *Jednosmerne ulice*, moguće je da je reč o izreci koja i ne potiče iz literature već iz prepiske ili razgovora koje je Benjamin vodio s raznim osobama iz Francuske. Walter Benjamin, *Werke und Nachlaß, Kritische Gesamtausgabe*, Band 8: *Einbahnstraße*; Detlev Schöttker, Steffen Haug (eds.), Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 2009, str. 360. (Prim. AG)

no neosetno za one koji su njim zatočeni, nasilje kojim uslovi života, beda i glupost ovde ljude potpuno potčinjavaju silama kolektiviteta, kako su još samo životi divljaka potčinjeni zakonima plemena. Najevropskija od svih tekovina, ta manje-više jasna ironija, kojom život pojedinca potvrđuje pravo na vlastiti tok, neovisno od zajednice u kojoj je nastao, potpuno je napustila Nemce.

VII

Sloboda razgovora nestaje. Ako se ranije prilikom razgovora podrazumevalo zanimanje za sagovornika, danas je to zapitkivanje o ceni njegovih cipela ili kišobrana. Prilikom svake prijateljske razmene informacija, neizbežno se nameće tema životnog standarda, tema novca. Pri tom su manje bitne brige i patnje pojedinaca, u kojima bi se mogli jedni drugima naći, koliko uopštena razmatranja. To je kao kada bi neko bio zatvoren u pozorištu i primoran da, hteo ne hteo, prati događaje na sceni, kao i da ti događaji budu, hteo on to ili ne, predmet njegovih misli i govora.

VIII

Svako ko nije lišen sposobnosti da uvidi propast, požuriće s tvrdnjom u vidu posebnog opravdanja za vlastitu prisutnost, delanje i učestvovanje u ovom haosu. Pošto ima mnogo uvida koji se tiču opšte propasti, stoga ima i mnogo izuzeća za svačije područje delovanja, prebivalište i dati trenutak. Svuda je prisutna slepa volja da se sačuva prestiž lične egzistencije, pre nego da se, kroz nepristrasnu procenu, sopstvena nemoć i upletenost u sve to makar razluče od opšte zaslepljenosti koja im stoji u pozadini. Zbog toga je vazduh tako zasićen teorijama o životu i pogledima na svet, i zato u ovoj zemlji one deluju tako oholo, jer, na kraju krajeva, skoro uvek služe samo tome da legitimišu neku potpuno beznačajnu privatnu situaciju. I zato je vazduh prepun fantoma, fatamorgana o nekoj slavnoj kulturnoj budućnosti, koja će nas sve preko noći zadesiti u punom cvatu, samo zato što je svako privržen optičkim varkama koje stvara njegovo od svega izolovano stanovište.

Stereoskopska fotografija iz varšavskog „Fotoplastikona“ (1905?).

IX

Ljudi zatvoreni granicama ove zemlje izgubili su iz vida obrise ljudskosti. Svaki slobodan čovek izgleda im kao čudak. Zamislite da se planinski venci Visokih Alpa ne ocrtavaju na nebu, već preko nabora tamne tkanine. Grandiozni oblici će se prikazati samo nejasno. Upravo tako teški zastori zatvaraju nebo Nemačke, i više ne vidimo čak ni profile najkrupnijih ljudi.

X

Toplina nestaje iz stvari. Svakodnevni predmeti nas lagano, ali uporno odbijaju. Ukratko, svakog dana, kako bi prevazišao tajne otpore koji mu stoje na putu – ne samo one očigledne – čovek mora da obavi ogroman posao. Mora njihovu hladnoću nadomestiti toplinom, kako se ne bi ukočio; mora rukovati njihovim bodljama bes krajno spretno, ukoliko ne želi da na smrt iskrvari. Od bližnjih ne očekuje nikakvu pomoć. Kondukteri, činovnici, radnici, prodavci – svi se oni osećaju predstavnicima neukrotive materije, čiju se opasnost upinju da obznanе sopstvenom sirovošću. I u tu dekadenciju kojom, podražavajući

ljudsko propadanje, kažnjavaju čovečanstvo, i sama zemlja se zaklinje. Ona razjeda ljude, kao i stvari, a nemačko proleće, koje nikada ne stiže, tek je jedan od bezbroj sličnih fenomena raspadanja nemačke prirode. Živi se kao da je pritisak vazdušnog stuba, čiji teret svako nosi u ovim predelima, iznenada, protivno svim zakonima, postao opipljiv.

XI

Razvoj svakog ljudskog pokreta, bilo da proističe iz duhovnih ili pak prirodnih impulsa, nailazi na razobručen otpor okoline. Nedostatak stambenog prostora i sve veća cena prevoza potpuno su uništili osnovni simbol evropske slobode, koja je u nekom obliku postojala i u srednjem veku: slobodu kretanja. I dok je srednjovekovna prinuda vezivala ljude prirodnim sponama, danas su oni okovani unutar neprirodnog zajedništva. Malo je stvari koje tako jačaju fatalno nasilje nad željom za putovanjem, kao što je to gušenje slobode kretanja, i nikada sloboda kretanja nije bila tako obrnuto srazmerna obilju prevoznih sredstava.

XII

Baš kao što sve stvari, u nezaustavljivom procesu mešanja i zagađivanja, gube svoja suštinska svojstva dok dvosmislenost stupa na mesto istinitosti, tako se zbiva i sa gradom. Veliki gradovi, čija neuporedivo umirujuća i uverljiva snaga ograđuje stvaraoce mirom svog zamka, s čijih se zidina, s pogledom na horizont, diže svest o stalno budnim elementarnim silama, sa svih strana trpe provalu divljine. Ne u pogledu pejzaža, već onog što je u nesputanoj prirodi najčernije: oranica, puteva, noćnog neba, koje više ne zastire treperavi veo crvene boje. Nesigurnost čak i onih prometnih delova grada, stavlja njegovog stanovnika u mračnu i zaista strahotnu situaciju, u kojoj se, pored surovosti puste ravnice, mora navići i na nakaze gradske arhitektonike.

XIII

Plemenita ravnodušnost prema sferama bogatstva i siromaštva sasvim je nestala iz proizvedenih stvari. Svaka od njih utiskuje žig na

svog vlasnika, koji još jedino ima izbor da li će izgledati kao bednik ili kao uterivač dugova. Naime, dok pravi luksuz može biti prožet duhom i druželjubivošću, i tako dovesti do zaborava, luksuzna roba, koja se ovde izlaže pogledu, prostire se tako besramno masivno, da razbija svako duhovno ozračje.

XIV

Čini se da nas najstariji narodni običaji upozoravaju da se čuvamo pohlepnih gestova kada primamo ono što nam priroda velikodušno daje, kad već ne možemo da Majci Zemlji uzvratimo odgovarajućim darom. Stoga treba da pokažemo poštovanje kada uzimamo, vraćajući deo onog što primamo, pre nego što zgrabimo svoj deo. To strahopoštovanje izražava i drevni običaj prolivanja vina u slavu bogova (*libatio*). Možda je baš to ona prastara praksa koja se, u izmenjenom obliku, održala kroz zabranu sakupljanja preostalog klasja ili opalog grožđa, pošto su oni namenjeni zemlji ili precima koji daju blagoslov. Po atinskom običaju, bilo je zabranjeno sakupljanje mrvica za stolom, jer one pripadaju herojima. Ukoliko je društvo toliko iskvareno nuždom i pohlepom, da sada može da prima darove prirode samo gramzivo, ako otkida nezrelo voće da bi ga prodalo jeftino na pijaci i mora da oliže svaki tanjir da bi se zasitilo, zemlja će osiromašiti, a tlo donositi slabe žetve.

1928.

FLAGGE — —

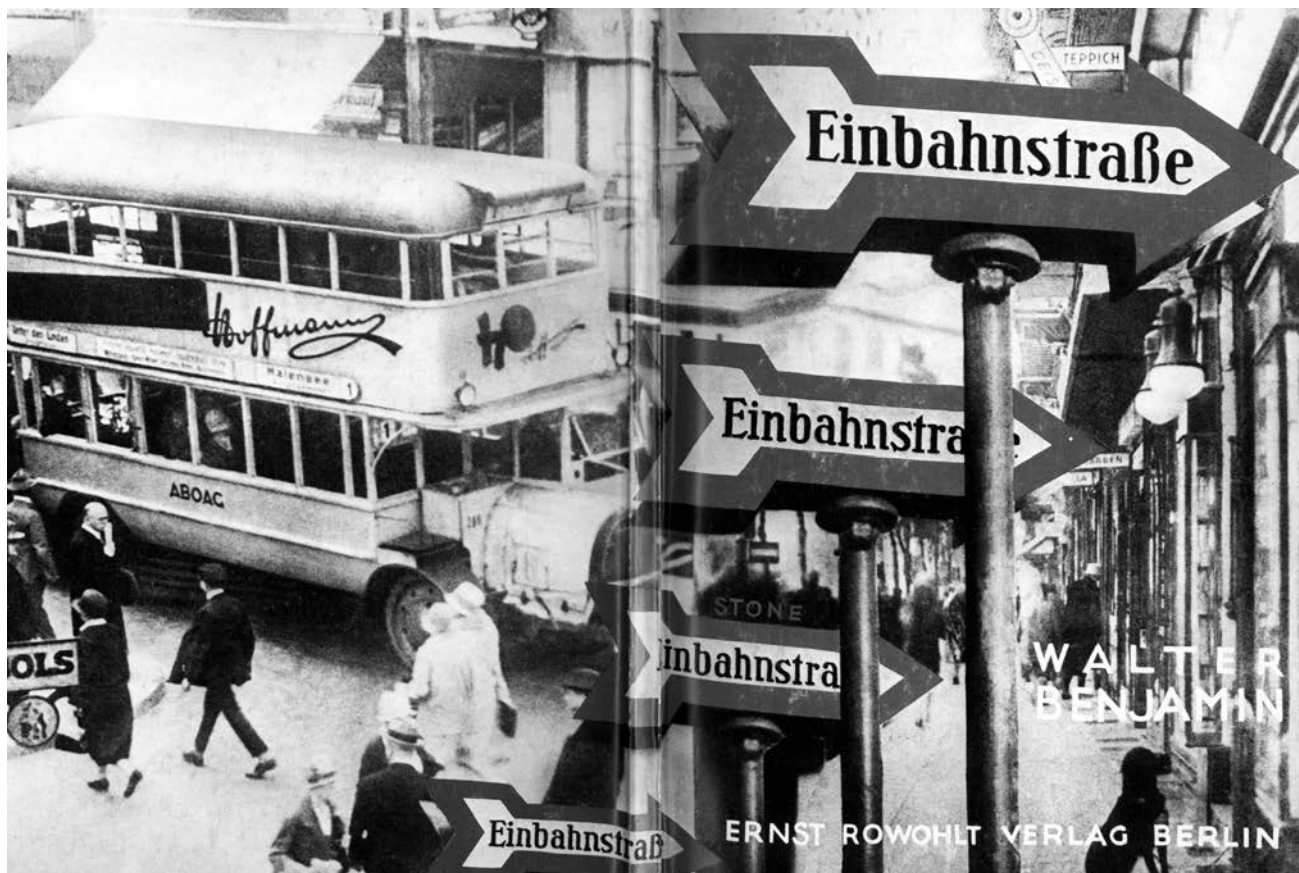
Wie der Abschiednehmende leichter geliebt wird! Weil die Flamme für den Sichentfernenden reiner brennt, genährt von dem flüchtigen Streifen Zeug, der vom Schiff oder Fenster des Zuges herüberwinkt. Entfernung dringt wie Farbstoff in den Verschwindenden und durchtränkt ihn mit sanfter Glut.

— — AUF HALBMAST

Stirbt ein sehr nahestehender Mensch uns dahin, so ist in den Entwicklungen der nächsten Monate etwas, wovon wir zu bemerken glauben, daß - so gern wir es mit ihm geteilt hätten - nur durch sein Fernsein es sich entfalten konnte. Wir grüßen ihn zuletzt in einer Sprache, die er schon nicht mehr versteht.

KAISERPANORAMA

REISE DURCH DIE DEUTSCHE INFLATION
I. In dem Schatze jener Redewendungen, mit welchen die aus Dummheit und Feigheit zusammengeschwefelte Lebensart des deutschen Bürgers sich alltäglich verrät, ist die von der bevorstehenden Katastrophe - indem es ja „nicht mehr so weitergehen“ könne - besonders denkwürdig. Die hilflose Fixierung an die Sicherheits- und Besitzvorstellungen der vergangenen Jahrzehnte verhindert den Durchschnittsmenschen, die höchst bemerkenswerten Stabilitäten ganz neuer Art, welche der gegenwärtigen Situation zugrunde liegen, zu apperzipieren. Da

DIESE STRASSE HEISST
ASJA-LACIS-STRASSE
NACH DER DIE SIE
ALS INGENIEUR
IM AUTOR DURCHGEBROCHEN HAT

5

10

15

20

25

30

9 Einbahnstraße

Korice prvog izdanja *Jednosmerne ulice*, s čuvenom fotomontažom Saše Stouna (Sasha Stone, Aleksander Steinsapir, 1895–1940), 1928.

„Ova se ulica zove Ulica Asje Lacis, po onoj koja ju je kao inženjerka probila u autoru.“ Posveta Asji Lacis, na osnovu prevoda Jovice Aćina. Ipak, preporučuje se izdanje *Berlinsko djetinjstvo devetstote: posljednja verzija; Jednosmjerna ulica*, Izdanja Antibarbarus, Zagreb, 2017, u prevodu Snješke Knežević. Takođe, za prvi naslov, izdanje *Berlinsko djetinjstvo oko 1900*, Mala zvona, Zagreb, 2016, u prevodu Sanje Lovrenčić.